

Beş Ahlak Yazısı

M. Cem Müderrisoğlu^a

Umberto Eco

Can Yayınları, altıncı baskı, 2014, 104 sayfa.

2016 yılı yazın dünyası adına kayıplarla başladı. Dünyaca ünlü İtalyan yazar, eleştirmen, filozof ve gösterge bilimci Umberto Eco 20 Şubat 2016'da hayatını kaybetti. "Bilgeliği romana dönüştüren yazar" olarak tanınan Eco, 20. Yüzyılın en önemli düşünürlerinden biriydi. Bir düşünürü anmanın en güzel yollarından biri, onun akıllarda yer edinmiş olan eserlerini yeniden gün ışığına çıkarmak ve ortaya koydukları üzerine bir kez daha düşünmektir. Bu nedenle *Beş Ahlak Yazısı*, yeniden gündeme gelerek okuyanlara keyifli bir zihinsel yolculuk sunabilir.

Beş Ahlak Yazısı, aslında beş farklı konferansta yayımlanmış olan bildiri yazılarıdır ve bu yazılarda Eco'nun akademisyen kimliği ön plana çıkmaktadır. Yazıların hepsi birbirinden farklı zamanlarda ve içeriklerde yazılmıştır. Buna rağmen, bu yazıların hepsinde iyi ve kötü kavramlarının çatışmasını içinde barındıran düşünsel bir hesaplaşma görülmektedir. Bu hesaplaşmayı algılayabilmek için, Eco'nun yazılarında değindiği tarihsel süreçlere, fikirlerinden destek aldığı düşünürlerle ve analizini yaptığı düşsel öğelere hâkim olabilmek oldukça önemli. Başka bir deyişle, bu bileşenler gözardı edilerek yapılacak olan bir okuma, okuyucuların kitaptaki düşünce katmanlarının derinliklerinde gezmesini zorlaştırabilir. Kitabın salt bir "etik kitabı" olduğunu söylemek ve onu tek bir bağlamda ele almak, kitabın kategori ötesi yapısına ve Eco'nun titizlikle aktarmaya çalıştığı birikimine karşı yapılmış bir haksızlık olacaktır. Diğer taraftan, yazıların hangi koşullarda yazıldıklarının detaylı olarak açıklandığı giriş bölümü sayesinde, okuyucunun kafasında soru işaretlerinin oluşmasının önüne geçilmek isteniyor. Bu kısım, okuyucuların bu beş yazıya başlamadan önce kendilerine sunulan bir okuma haritası olarak kabul edilebilir. Böylelikle, vicdani açıdan neyin yapılabileceğinin ve neyin yapılamayacağına sorgulaması daha somut bir şekilde bürünmektedir.

"Savaşı Düşlemek", *Beş Ahlak Yazısı*'nin ilk parçasını oluşturmakta ve 'savaş' teması üzerinde derin bir sorgulama yapmaktadır. Bu sorgulama öncelikli olarak Körfez Savaşları'ndan yola çıkmakta ve geleneksel savaşlarla modern savaşların karşılaştırılması üzerinden hareket etmektedir. Daha sonra modern savaş kavramı derinlemesine irdelenmektedir. Eco'ya göre savaş, aydın kimliği ile sorgulanmalıdır ve aydın kişi "entelektüel işlev" in toplumdaki işlevlerini çözümlenmekle yükümlüdür. Entelektüel işlevin tanımlanması, entelektüel işlevi yerine getirebilen kişiler ile getiremeyen kişilerin ayırt edilebilmesi ve entelektüel kişinin toplumdaki duruşu ahlaksal bir seçim olarak ifade edilmektedir. Bütün bu seçimler, savaş kavramı üzerinde şekillendirici bir etkiye sahiptir ve "insanlık görevlisi" görevini üstlenen kişinin dramına işaret etmektedir. Entelektüel görev, her durumda savaşın olanaksızlığını dile getirmek zorundadır. Ayrıca, toplumun kolektif bilincinin derinliklerinde saklı olan karanlık yönler 'tabu' kavramı üzerinden açıklanmakta ve bu durum modern savaşın bir imgesi olarak görülmektedir. Tabular üzerinde konuşabilmek bir bakıma entelektüel görevin sağduyusuna gönderme yapmak demektir. Her ne olursa olsun, savaşın her türlü insani değerle farklı bir düzlemde yer aldığı, hatta yapısı gereği aykırı olduğu bir gerçektir. Savaş, kendi ağırları içerisinde hapsolmuştur. Eco, savaş kavramının içine girdiği çıkmaz yol ile Carlo Michelstaedter'in "ağırlık" kavramı arasında bir analogi kurmakta ve savaşa dair duruşunu şöyle ifade etmektedir: "*Savaş, cinayetten daha kötüdür; bir savurganlıktır*".

^aTıp Fakültesi öğrencisi, ✉ m.cem.muderrisoglu@gmail.com

Gönderim tarihi: 29.02.2016 • Kabul tarihi: 19.06.2016

“Ebedi Faşizm”, savaş teması üzerine yapılan sorgulamaların üzerine inşa edilmiş olan bir yazıdır. Burada faşizm teması Amerika'nın yakın tarihi ile ilişkili olan olaylar üzerinden ele alınmış ve faşizmin toplum içerisinde meydana geliş mekanizması üzerinde yoğunlaşmıştır. Değişik görüşlerden insanların ortak eylemlerinin olup olamayacağı faşizmin ortaya çıkış mekanizması ile ilişkilendirilmiştir. Buna ek olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın faşizm ile ilişkili olan yönü ele alınmış, dönemin Almanya'sına ve İtalya'sına yönelik sorgulamalar yapılmıştır. Özellikle İtalya'nın içinde bulunduğu durum, Eco'nun kişiliğinde etki bırakan olaylar açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Eco, faşizm kavramına dilbilimsel açıdan da yaklaşmıştır ve bunu kendi kendine var olabilecek değişmez bir gerçeklik olup olmayacağı sorusunda ele almıştır. Eco'nun faşizmi kavramsal olarak irdelemesinin yanında bir harfler ve rakamlar diyagramını kullanarak düşüncelerini Wittgenstein'in oyun kavramına benzetecek şekilde ele aldığı görülmektedir. Bu diyagram aslında Eco'nun tarihsel ve sosyolojik yönleriyle on dört maddede açıkladığı faşizmin değişmez niteliklerinin iskeletini oluşturmaktadır. Sonuç olarak Eco, faşizme karşı olan duruşunu tek bir kelime özetlemek istemiştir: Farkındalık. Eco'ya göre faşizmin bugüne değin büründüğü her forma, kazandığı her bir anlama, bıraktığı her bir etkiye karşı yapılabilecek olan tek şey 'uyanık olmak'tır.

“Basın Hakkında”, günümüz medyasının toplum üzerindeki izdüşümünü etik açıdan ele alıyor. Eco, medyanın öncelikli bileşeni olarak gazetelerin, tıpkı rüzgârın önündeki yaprağın durumu gibi, toplumun siyasi çalkantıları sonucu savrulmasına değiniyor. Bu savrulma, aslında bir kontrol mekanizmasının medya için ürettiği ve alanını sınırladığı kurgusal bir dilden kaynaklanmaktadır. Eco, analizlerini dilsel formlara dayandırarak yapmakta ve halkın algılayış gücündeki eksiklikleri medya dilinin başkaları tarafından kontrol edilebilir olmasına dayandırmaktadır. Medya etiği konusunu medyanın tarihsel gelişimini ihmal etmeden ele alan Eco, gazetelerin etki gücünün zaman içerisinde dergilere ve görsel iletişim kanallarına bırakıldığını, Amerika'nın yakın tarihinden örnekler vererek gözler önüne seriyor. Telgraftan televizyona kadar olan 'haber yayılabilmesi' süreci, yakın tarihte medyanın geçirmiş olduğu dönüşümlerin özünü oluşturmaktadır; buna rağmen, köken olarak bir haberin çıkış yerinin önce gazeteler olup daha sonra bunun diğer iletişim araçlarını şekillendirdiğine dair olan gerçek değişmemiştir. Zaman geçtikçe, görsel iletişim kanallarının etkisi daha da belirginleşmiş ve bu belirginliğin kaynağında siyasi hayat başat rol oynamıştır. Televizyonlarda önplana çıkan 'söyleşi' kavramı, toplumun her katmanına siyaset aracılığıyla ulaşmayı hedeflemekte ve bunun kurgulanma mekanizması çeşitli açılardan sorgulanmaktadır. Elbette, farklı medya araçlarının ve aynı medya aracı içerisinde yer alan farklı oluşumların birbirlerine karşı tutumları etik bir irdelemeyi zorunlu kılmıştır. Eco, medya etiğine dair değindiği yönlerin yanında, medyanın modern zamanlara ulaşana dek geçirdiği dönüşümü okuyucularına sunuyor.

“Öteki Sahneye Girdiğinde”, Umberto Eco ile Kardinal Martini arasında geçen mektuplaşmalar sırasında Eco'nun Martini'ye verdiği yanıtlardan biridir. Burada inanç kavramı üzerine yapılan sorgulamalar, Eco'nun yaşamı üzerindeki durumlar üzerinden açıklanmaktadır. Eco, belirli bir yaşa kadar yoğun bir dinsel etki içerisinde olup, sonrasında ise dinin etkilerinin daha geri planda kaldığı bir yaşam tarzına geçişteki sendelemeleri kendi gözlüğüyle göstermektedir. Böyle bir geçişin bir yazgı olup olmayacağını ve “laik dinsel” kavramının yaşamda ne derecede yer edinebileceğinin yanıtını aramaya çalışmaktadır. Yaşamında dinin varlığına ya da yokluğuna göre çeşitli dönemlere giren insanın, varoluşundan bugüne dek oluşturduğu 'iyi' veya 'kötü' kavramlarının herşeye rağmen içerisinde saklı durabileceğini, dinin bazı etkilerini kabul edip bazı etkilerini yadsıyarak, göstermeye çalışıyor.

“Göçler, Hoşgörü ve Hoşgörülemezlik”, *Beş Ahlak Yazısı*'nın en sonuncusudur ve birbiriyle örüntülü olacak şekilde bir araya getirilmiş bir derlemedir. İlk bölüm, 'göç' kavramını hem toplumun kendi yapısında hem de toplumlararası yapıda irdelemektedir. İnsanların göçe bağlı olarak birbirlerini konumlamaları, bunun doğal bir sonucu olarak insana dair olan değerlerin sınırlar arasında kaybolduğuna dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Yine de göçün insanlararası çeşitliliği zenginleştiren etkisini gözardı etmeyerek, birkaç yüzyıl sonra şu andaki ayrışmaların çok daha ötesinde bir büyüklüğe kaynaklık edeceğini öngörmektedir. İkinci bölüm, hoşgörüsüzlük

kavramının politik açıdan ele alındığı ve Roma Tarihi'nden Almanlara değin geçirdiği dinamizmin etkileriyle oluştuğunun açıklandığı bölümdür. Hoşgörü kavramı, zıddı olan hoşgörüsüzlük üzerinden fikir çürütmelerine başvurularak ele alınmıştır. Hoşgörüsüzlük, 'birleştirmecilik' ve 'temelcilik' kavramları üzerinde yoğunlaşmakta, toplumdaki sınıfsal ayrımların başlangıç noktasına işaret etmektedir. Üçüncü bölüm ise çanların kimin için çaldığını kendimize sorup sormayacağımız üzerine kaleme alınmıştır ve bir çeşit yüzleşme niteliğindedir. Bu yüzleşme, vicdanı sorumluluklarımızın ayırına varabilme ve bünyenin vaziyete uyanabilme durumudur. Eco, insanın bu ayrımı yapıp yapamadığını itiraf edip edemeyeceği ve bunu ne derecede yapabileceği açısından kaygı duymaktadır.

Beş Ahlak Yazısı, birbirinden çok farklı olan, ama hepsi de insana dair olan konuların insanın yüreğinde yaratacağı bir ağırlıkla ilişkilendirilebilir. Modern düşünce tarihinin geçmişle kurduğu bağın ahlaki sorgulamaları, etiğe ilgi duyan herkesi kuşatacak nitelikte. *Beş Ahlak Yazısı*, herkesin aklında yer edinebilecek bir yapıt.

Kaynak:

Umberto Eco, *Beş Ahlak Yazısı*, Can Yayınları, İstanbul 2014, s.7.